

IFJÚSÁG ÉS TÁRSADALOM A MAI OLASZORSZÁGBAN

A következő írás több, az olasz ifjúság helyzetéről végzett empirikus vizsgálat eredményéről számol be, s elsősorban három – az IARD milánói intézet által 1983-ban, 1987-ben és 1993-ban a 15 és 29 év közötti fiatalok körében reprezentatív mintán végzett – nagy nemzeti vizsgálat eredményein alapul.[†]

Az ifjúság mint általános társadalmi helyzet

Minden társadalom és minden korszak kialakítja a maga rendjét az életút korszakolására. A gyermekkor, serdülőkor, ifjúkor, felnőttkor olyan fogalmak, melyek tartalma és határai társadalmi és történeti helyzettől függően változnak. A modern társadalmakban közmegegyezés van tekintetben, hogy a felnőttkor akkor kezdődik, ill. a fiatalkor akkor végződik, amikor öt kritikus határt átlép az egyén: (1) az iskolázási folyamat jelentős része lezárul az egyén életében, (2) belép a munkaerőpiacra, (3) kilép a szülői otthonból, ill. ekkorra tehető a (4) házasság, (5) anyaság vagy apaság, azaz az új generációért való felelősségvállalás kezdete.

Az utóbbi két év óta a legfejlettebb társadalmakban radikális változások történtek ezen határok átlépésében, az átlépés körülményeiben, mindegyik „határ” későbbre toldott. A mód, ahogyan e határokat átlépik, többé nincs szigorúan előírva. Az első és az utolsó küszöb között növekvőben van az időbeli távolság. Míg az alsóbb társadalmi osztályból származó fiatalok inkább előbbre hozzák, addig a középosztályból vagy a felsőközéposztályból származók inkább kitolják a belépést a felnőtt korba. Mindezen tendenciák megfigyelhetők az olasz társadalomban is, de van néhány olyan specifikum, amelyet ki kell hangsúlyoznunk.

Oktatási expanzió és korlátai

A 60-as évek eleje óta Olaszországban számottevően növekedett a népesség iskolázottsági szintje. Fontos tudni azonban, hogy a második világháború után az ország nagyon alacsony szinten állt a tömegoktatás tekintetében, mivel csak a felső-középosztálybeli és felső osztálybeli fiúk (s jóval kisebb arányban lányok) tudtak bejutni a közép- és a felsőfokú oktatásba. Ez a helyzet a 60-as és 70-es években változott meg, amely gyors növekedést hozott a beiskolázások tekintetében. Az oktatási expanzió azonban lelassult a 80-as években, és jelenleg az OECD országok közt az olasz népesség a legalacsonyabban iskolázott (Törökország és Portugália kivételével). A tankötelezettség 14 éves korig tart, és a fiatal korosztály jelentős része (kb. 40%) nem nyer felső-középszintű bizonyítványt, csak 27% lép be a felsőoktatásba, s a megfelelő korosztálynak csak 7–8% a szerez diplomát. A lemorzsolódók száma nagyon magas, különösen az alulfejlett déli régiók nagyvárosaiban. Két szempontot kell még itt kiemelni: az óvodába járás jelentős növekedését és a lányok növekvő részvételét az oktatásban (a fiúk és a lányok minden szinten azonos oktatásban részesülnek, a lányok valamivel jobban teljesítenek, mint a fiúk).

[†] A. Cavalli (et al) (1983) *Giovanni oggi, Prima indagine IARD sulla condizione giovanile in Italia*. Bologna, Il Mulino; A. Cavalli, A. de Lillo (1987) *Giovanni anni '80, Seconda indagine IARD sulla condizione giovanile in Italia*. Bologna, Il Mulino; A. Cavalli (ed) (1990) *Giovanni del Mezzogiorno*. Bologna, Il Mulino; A. Cavalli, A. de Lillo (eds) (1993) *Giovani anni '90, Terza indagine IARD sulla condizione giovanile in Italia*. Bologna, Il Mulino; A. Cavalli, O. Galland (eds) (1993) *L'allongement de la jeunesse en Europe*. Poitiers, Actes Sud; A. Cavalli (1995) The Value Orientations of Young Europeans. In: Chisholm L. (et al), eds *Growing Up in Europe*. Berlin, De Gruyter. pp. 35–41.

Belépés a munkaerőpiacra

Két jelenségre kell itt felhívni a figyelmet. Azok az iskolából kilépő fiatalok, akik rögtön állandó munkahelyet találnak, kisebbséget képeznek. Két jellemző módja van a munkaerőpiacra való kilépésnek: az iskolát korán elhagyók hosszú munkanélküli időszakokkal vagy bizonytalan foglalkoztatottsággal (a fekete vagy a szürke gazdaságban) találkoznak jellemzően, s akár évekig is eltarthat, míg állandó munkahelyet találnak; a késői kilépők (főként középosztálybeliek és felső osztálybeliek) stratégiája a munkalehetőségek alapos felkutatása, gyakori állásváltogatás mindaddig, amíg a számukra leginkább megfelelőt meg nem találják.

A munkaerőpiacra való kilépés módjai hasonlóak a fiúk és a lányok esetében. Az iskola elvégzése után otthon maradó és férjhez menésre váró lányok száma erősen csökkent az elmúlt évtizedekben. A házon kívüli munka a nők körében a házasságot és a gyerekszülést megelőzően ma igen gyakori jelenség. A kisgyermekes házasság azonban számottevő nehézségekkel néznek szembe a házi és a házon kívüli munka összeegyeztetésekor, ami megmagyarázza, miért halogatják szívesen a házasságot és a gyerekszülést. A házimunka megosztása a férj és a feleség között kulturális akadályokba ütközik.

A szülői házból való meghosszabbodása

A „nagycsalád” tipikus mediterrán családtípus (hasonló található Spanyolországban). Olaszországban ez még jellemzőbb, mivel a 29 éves fiúk fele, az ugyanilyen korú lányok 25%-a még mindig a szüleivel lakik. Nem szokatlan jelenség az sem, hogy az iskola elvégzését és a munkába állást követően a fiúk még mindig a családjukkal laknak. Sokan ezt a katolikus hagyomány részét képező „családközpontú” kulturális minta követésének tartják, amely a gyerekek hosszú távú családi védelmét biztosítja azt követően is, hogy azok elérték a fiatal felnőtt kort. Ez a magyarázat csak részben igaz. Azt a tényt is figyelembe kell venni, hogy a családon belüli generációs kapcsolatok nagymértékben elmozdultak az elmúlt évtizedekben a kiegyensúlyozottabb, „demokratikus” modern minta irányába. A szülők és a fiatalok elég könnyen alkalmazkodnak az együttéléshez, számottevő kölcsönös szabadságot alkudva ki maguknak. A függőség-függetlenség mintájának változása következtében élvezik a „családon belüli szabadságot”, nem céljuk a „családtól való megszabadulás”.

A fiatalok mai generációja azért is került jó alkupozícióba szüleiével a „szabadság köreiért” vívott küzdelemben, mivel átlagosan hosszabb ideig vett részt az oktatásban. Nem könnyű írástudatlan anyának vagy apának fiuk vagy lányuk viselkedése ellen kifogásokkal élni, ha az utóbbiak magasabban iskoláztak. Mintánkban a diplomával rendelkező fiatalok csak 30%-ának apja rendelkezett hasonló iskolai végzettséggel. Ezt a mintát élteti az életkörülmények anyagi oldala is. A növekvő életszínvonal lehetővé tesz egy különálló lakrészt a fiataloknak a családi otthonon belül, egy teret, amelyet a fiatalok saját ízlésüknek megfelelően szabadon rendezhetnek be, anélkül, hogy szülei életét felbolydítanák. A fiatal munkavállaló emellett megtarthatja fizetését saját személyi fogyasztásának céljára, nem kell bérleti díjra, villanyszámlára, telefonra, valamint élelmiszerre költenie. Az „ifjúsági kultúra” olyan fiatalok körében terjed, akiknek még nem kellett szembesülni a felnőtt étellel. Néhány más tényező is magyarázza azonban ezt a mintát. Az egyetemi hallgatókat például, a vidéki egyetemek nagy száma és a helyi szolgáltatások strukturális hiánya arra ösztönzi, hogy a szülők lakóhelyéhez legközelebb eső egyetemet válasszák (az egyetemi hallgatók körében csak nagyon kismértékű földrajzi mobilitás jellemző). Sok hallgató igen hosszú idő alatt végzi el a tanulmányait (és sokan egyáltalán is végzik el), az egyetemi tanulmányok átlagos ideje ma 7 és 8 év között van. Ugyanakkor egyre nehezebb a fiatalok számára a magas lakásrezsík kifizetése, különösen a nagyvárosokban.

Új és régi családi minták

Nyugat-Európában két jellemző tendencia figyelhető meg: a fiatalok egyre növekvő számban élnek egyedül, és ugyancsak nő azoknak a pároknak a száma, akik nem kötnek házasságot. A skandináv országokban a 20 és 25 év közötti párok több mint fele nem él házassági kötelékben. Hasonló (valamivel csekélyebb mértékben) a helyzet Angliában, Németországban és Franciaországban. Németországban a házasságon kívül született gyerekek száma az utóbbi 10 évben megkétszereződött. Olaszországban mindez nem jellemző. Bár a házasságon kívül született gyerekek száma itt is növekszik, (1993-ban 6%, míg pl. Dániában 60%), messze vagyunk az észak-európai számoktól. A kulturális változások idővel várhatóan ide is elérnek, mivel a fiatal férfiaknak és nőknek kisebb része ellenzi az ellenkező nemű partnerrel való házasság nélküli együttélést (28 ill 38%). Olaszországban azonban – Észak-Európával ellentétben – a meghatározó minta szerint ma sem természetes a házasság előtti együttélés és a házasságot megelőző gyerekvállalás. A legjellemzőbb vonás, a legnagyobb különbség Olaszországban Észak-Európával szemben a házasság nélkül, gyerekekkel (vagy gyerek nélkül) együttélők alacsony száma. Ez a tény magyarázza a születési arányszámok alacsony voltát is az ország minden területén, különösképpen a gazdaságilag legfejlettebb Északon: Reggio Emilia, Piemont, Lombardia, Liguria mutatja a legalacsonyabb születési arányszámokat abszolút értelemben. A 15 és 25 év közötti fiatalokból álló mintánkban 1983-ban 5,1%-nak volt gyermeke, ez az arány 1993-ra 2,4%-ra csökkent. 10 év alatt a gyermekvállalás a fiatalok körében több mint felére esett vissza. Az ifjúkor időbeli kitolódása az életcikluson belül minden bizonnyal az egyik tényező, amely szerepet játszik a születési arányok csökkenésében: a szülők óvatosabban vállalnak nagyobb számban gyereket, mivel azok várhatóan 25 éves korukig támogatásra szorulnak.

Korlátozott időkeretek közötti élet

Gyerekek világra hozatala a jövőbe vetett bizalom jele. A gyerekvállalási hajlandóság csökkenése azt is sugallja, hogy a fiatalok kevésbé bíznak a maguk és a társadalom jövőjében. A bizonytalanság terjed az ifjúság körében. Ez az érzet több tényezővel függ össze: a politikai helyzet bizonytalanságával (Olaszország a politikai rendszer válságát éli meg éppen, amelynek a kimenetelét még nem lehet látni), a lakosság politikai és más elitekkel (akik botrányokba és korrupciós ügyekbe keverednek) szembeni nagyon alacsony szintű bizalmával, az ország labilis anyagi helyzetével (a nemzeti jövedelmet meghaladó adóssággal), s a felismeréssel, hogy a munkanélküliség a gazdaság strukturális eleme, ami a gazdasági javulás körülményei közt is fenn fog maradni. Mindezen tényezők azt eredményezik, hogy a fiatalok nagy része korlátozott időkereteken belül él. A jelenből próbál annyit kicsikarni, amennyit csak bír – mivel igen kevesük bízik a jövőben. Olaszország (a déli régiókat leszámítva) még mindig gazdag ország, de sok fiatal érzi úgy, hogy a jövőben több veszténiávalója, mint nyernivalója van. Ez teszi érthetővé azt is, hogy sok fiatal miért fordul a politikai spektrum konzervatív oldala felé. Van ugyanakkor egy nem jelentéktelen kisebbség, akik bíznak abban, hogy az ország túljut a nehézségeken, és tudatában vannak a szükséges áldozatnak is, amelyet nekik kell a közös terhekből vállalniuk. Azokhoz kapcsolódnak, akik pesszimisták a jövővel szemben, az életben pragmatikus beállítottság jellemzi őket, kerülnek a holisztikus ideológiákat, de mivel meg vannak arról is győződve, hogy hosszú távon a személyes igyekezet és elkötelezettség meghozza a maga jutalmát, meglehetősen magabiztossággal nézhetnek a jövőbe.

Alessandro Cavalli
(fordította: Imre Anna)